

גב' שמואלביץ' + אריה שמואלביץ' - 9.3.90

גב' שמואלביץ': הגעתי לבנימינה ב-1922. קודם עבדנו כעין קבוצה בשוני. התכוננו לאיכרות. אחר כך חילקו את האדמות וכל אחד קיבל את חלקו. בקבוצה שלנו היו מרדכי כהן, אמיל, פייקוביץ', הלפרין, וילנר, זיתוני, בן צבי, בן עזרא והרצוגשטיין.

- מה עשיתם בשוני?

- עיבדנו את האדמה ביחד. אחר כך, חלק קיבלו אדמות וחלק עברו לגבעת עדה. כנראה שלא היה מקום בשביל כולם. נדמה לי שיש אף משפחה אחת בכרכור.

- כמה משפחות היו?

- כשהתיישבנו היינו 40 משפחות. אפינו בעצמנו את הלחם (היה תנור בשוני), עשינו לבדנו את החלב. כל אחד עשה את התוצרת לבדו והשתדל גם למכור.

- מתי עזבתם את שוני?

- אנחנו עזבנו יותר מאוחר. הגענו גם יותר מאוחר כי פרידמן בדיוק חלה בקדחת ונלקח לבית חולים, כשבעלי חזר מירושלים. רפאל כהן פגש את העגלה ובעלי אמר לו, שהוא יותר בקי ממנו בענייני חקלאות... לכן דחו את העברתו...

...שנה וחצי מאוחר יותר קיבלנו את האיכרות מנחום, בחור שאומרים שהתאבד. אחר כך עבדנו בפרך. אבו-עלי היה בא לקנות מאתנו את התוצרת כדי למוכרה בשוק. אם נתן 5 גרוש בשביל ארגז עגבניות - זה היה מזל. אבו-עלי היה מגיע על חמור עם שני ארגזים. זה מזכיר לי שבית הספר נפתח ואת רחביה היו לוקחים לבית הספר על חמור, כשהילדים הורכבו על שני ארגזים משני צידי החמור. הם היו רוכבים משוני לבנימינה וחזרה.

- מי היה מנהל בית הספר?
- במשך הזמן היו כמה מנהלים. הראשון היה עדיני-אדלמן. אחר כך היה ברליני ואחר כך מזרחי. האחרון היה דרך.
- מה לימדו בבית הספר?
- לפי הוראות מחלקת החינוך. בית הספר אז לא היה שלם. עד שבנו בית ספר התחילו ללמוד בבית השוחט. חלק למדו בבית הכנסת וחלק למדו בצריף. הכיתות למדו בשעות נפרדות. בכיתות האלה למד גם יוסף מרגלית השופט, וחיים ליבאי. למדו שתי כיתות ביחד ומורה אחד.
- מה אשו הילדים אחר הצהריים?
- בין 16.00 ל-17.30 הילדים עמדו על-יד השער לשמור שהפרות יכנסו לשער.
- מה גידלתם במשק?
- במשק היה גם פלחה ואחר כך גם נטיעות. לאחר מכן פתחו מחלבה ובהמשך התחילו לשווק את החלב. יותר מאוחר התחלנו לנטוע פרדסים.
- הייתם שותפים עם מישהו בסוס ובעגלה?
- בהתחלה היתה לכל שני איכרים פרדה אחת. הכל היה בשיתוף. אנחנו היינו שותפים עם פייקוביץ'.
- איך היו חיי החברה?
- בהתחלה חיי החברה היו בעיקר בחגיגות בבית הספר ובימי הולדת. בנימינה נחשבה אז למרכז חיי החברה. היו בה הרצאות וקאמרי, היה בה קולנוע.
- מה עשו פה בחגים?
- בחגים נסעו להתארת או שארחו. בל"ג בעומר כל המשובה היתה מתאספת.
- היה פה תיאטרון של גב' ליפין?

– גב' ליפין היתה משחקת בהצגות.
 – ספרי את הסיפור על החבאת הבחורים מהאצ"ל.
 – בחדר גרו שלושה בחורים מהאצ"ל. הם ירו וכנראה פגעו בחוטי חשמל. הבריטים שמעו ובאו לחפש אותם. במקרה יצאתי החוצה ואמרתי לבריטים שזה כנראה מעשה של הילדים שזרקו אבנים. בסופו של דבר הבריטים הלכו.

– מדוע הגעתם דווקא לבנימינה?

– אחרי מלחמת העולם הראשונה היה גל לאומיות והתפיסה היתה, שלא צריך יותר שנוררים, צריך ללכת לחקלאות. אני הייתי צעירה ופגשתי בחור שאוהב חקלאות ויודע להילחם. התחתנתי. הוא הביא אותי לבנימינה.

– למה בעלך לא נשאר ביבניאל?

– לא היה שם מקום והוא רצה מקום חדש עם שיטות חדשות ואדמה טובה. יבניאל היתה "עתיקה".

– ספרי על משפחתך בירושלים.

– אמי באה ארצה מרוסיה בגיל 15 עם דודה מרדכי גינטל ודודתה. סבו של אבי היה מתלמידי הגאון מווילנה, והיה בין עשרת התלמידים שנשלחו ארצה. סבי מצד אמי ברח מהצבא הרוסי. משפחת בעלי התיישבה קודם בפתח תקווה, אחר כך עברו למטולה וממטולה ליבניאל. אמי הגיעה מרוסיה, הכירה את אבי בירושלים. הם גרו בדירת שני חדרים וחצי באחת השכונות של מונטיפיורי ("מזכרת משה" או, אוהל משה"). במיסלנדו היתה לי אחות מורה (רחל) שהיתה הראשונה ללמד חמש שפות: אנגלית, עברית, צרפתית, גרמנית וספרדית.

– איך בעלך הגיע לירושלים כשהכירו לך אותו?

– הוא עבד כבנק. אחד מבני משפחת קפלן היה נשוי לבת מהמשפחה של אם בעלי. פעם היא באה לירושלים והסבתא סיפרה לה על בעלי, שהיתה רוצה שגם הוא יתחתן. היא הכירה בינינו וכך השתדכנו.

- ספרי את הסיפור על אליעזר בן יהודה.
 - הוא גר ברח' החבשים ושם גרו רק האליטא. כשהוא הלך ברחוב רצו
 אחריו וצעקו שלא ידבר עברית, רק אידיש.
 ...היה לנו ריב על המים: היו שרצו את המים מהזרקא והיו שרצו
 את המים מראש העין. גב' קנוביץ' התייחסה למים המלוכלכים מראש
 העין ואמרה: "אנחנו שותים שוקולד". פייקוביץ' אמר: "יותר טוב
 ממלח אנגלי" (והתייחס למימי הזרקא המלוחים.
 - איך היו היחסים עם הערבים?
 - גם על זה היה ויכוח: חלק רצו את הערבים וחלק לא. הערבים עבדו
 אצלנו והסענו אותם הלוך וחזור. עוד ב-1921 היתה בירושלים שמירה
 והיו דקירות (טיכו רופא העיניים, אבינועם ילין). גם בבנימינה
 היתה שמירה ביום ובלילה. היה לנו בבית סליק.
 - ספרי על מישה מהמעברה.
 - היא חיפשה עבודה בערב פסח ואני הייתי צריכה עזרה. היא הבדה
 חינם ולא רצתה ללכת. אני פחדתי שתחפש תירוץ לפיצויים, אבל היא
 היתה עובדת נאמנה.
 - מה הביאו היקים לבנימינה?
 - הם הביאו אתם את הסדר.
 אריה: אני וראובן עיבדנו את האדמה אצל מנדלסהאוזן הגרמני. היו
 לו ממטרות שהביא מגרמניה, דבר כזה לא ראיתי קודם: צינורות של 3
 צול מפח. בסוף כל צינור היתה קופסת טוש שהשפריצה מים... זה היה
 מאד מיוחד. פעם אחת שמנו את הצינורות וכמה קופסאות חסרו. השעה
 היתה שתיים בצהריים כשדפקנו בדלת, ושם אסור היה להפריע בין
 שתיים לארבע. את הדלת פתחה אשתו ואמרה שבעלה בהבראה אצל קייזר.
 הגענו לקייזר וראינו אותו קורא עתון במרפסת. הוא אמר לנו, שהוא
 בהבראה 10 ימים ומבקש שלא יפריעו לו. היינו צריכים לחכות 10
 ימים.

... בנימינה הית המאד תרבותית. היו קונצרטים והרצאות שנערכו באולם בית הספר. היכן שהיום בית חולים אטלס היתה קודם נגריה ואחר כך הוא השכיר אותה לבונשן מזכרון שהקרין במקום סרטים. הוא היה מקרין פעמיים בשבוע, שני סרטים כל פעם. אנחנו הילדים היינו באים להצגה ראשונה. זה היה בית הקולנוע הראשון שם. בבית אפרים היה בית קפה שאחר כך היה בשותפות גם בית קולנוע. בחורף היה זה באולם בית הקפה ובקיץ - בחוץ.

- ספר על ויכוח המים.

- בעין ספרא עשו את הבאר הראשונה, ואחרי ששאבו כמה זמן החלו להישאב מים מלוחים. אז קדחו שתי בארות במושבה (היכן שכעת מחסן המועצה). אני לא זוכר שהיו מים מלוכלכים. היתה משאבה בתחנת הנוטרים והיא העלתה מים לבריכה (היכן שבית הכנסת). אחר כך בנו את הבריכה הגדולה, כי הגובה שלה לא הספיק, ובהמשך הוסיפו לשיכון מגדל (על-יד הבריכה).

- ספר על הסליק.

- לא היה לנו סליק במטבח, כי אם נשק פרטי (רובה אנגלי). כל אחד רכש לעצמו נשק בזמן המנדט.

- איך השיגו נשק?

- החיילים והשוטרים הבריטים היו מוכרים. לא היה בית שלא היה בו נשק, אבל לא היו כמויות של נשק בבית. לתיאודור היתה תקופה שהיה אחראי על הנשק והיה לו סליק. הוא נשלח על-ידי ההגנה להביא נשק. היה נשק פרטי והיה נשק של ה"הגנה". במאורעות 1929 שלחו להביא נשק מחיפה וכנראה הטמינו את זה אצל תיאודור בבית.

ב-1936-1939 היתה שמירה וכילדים היינו מצטרפים לעמדות. לבית של בשיצקי היה פרוז'קטור (על הגג) ובחורף היה צריך לשומדים. על הבריכה היתה עמדת קשר שהפעיל שלמה נתן (היא עבדה עד תחילת מלחמת העצמאות). ביום היה הליוגרף ובלילה מכשיר קשר. היתה גם

תחנת הנוטרים. על הבית של הולינסקי היה פרוז'קטור. היכן שהיום "אליעז" היתה עמדה בנויה. בשכונת יעקב היתה עמדה. אני חושב שזה היה בחצר של הולצ . היתה עמדה נוספת על-יד אחיעזר (במגרש של לצרוס).

- איך פעלה השמירה? היה פטרול?

- השומרים עמדו בעמדות. מסביב לעמדה היו שקים ולפעמים קונצרטיונה, אך השמירה לא סגרה לגמרי. ב-1936 היו הנוטרים והם עשו פטרולים בטנדר.

- כמה היו בכל עמדה?

- ני חושב שארבעה איש בכל עמדה. הם היו בעמדה כל הלילה - שניים שומרים ושניים ישנים.

- איך היו הקליפורנים? איך קיבלתם אותם?

גב' שמואלביץ: הקליפורנים באו אתנו ביחד - הלל, קנוביץ', ליפין, ריטרמן, ישורון.

אריה: פה היו ילידי הארץ והקליפורנים נשלחו לקליפורניה ללמוד שיטות חקלאות חדשות. אחרי הקליפורנים באו ההולנדים. בתקופה יותר מאוחרת היו מספר יושבי גבעת עדה שבאו להסכם עם הקרן הקיימת. הם יפרישו את האדמות ויקבלו בתמורה מים. מספר חקלאים לא היו מוכנים להפריש אדמות ועזבו את גבעת עדה: אייזנברג, שטילמן, פיין, גוטליב ויחיאל כהן. הם באו לכאן בערך ב-1940, קנו בתים בבנימינה והתיישבו. בגבעת עדה לחצו על בנימינה שלא למכור להם.

- מתי הגיע גנדרסמן?

- באותה תקופה בערך. החצר של גנדרסמן היא מה שהיום נקרא "המועצה". היה פה צריף ירוק, דואר, מועצה וכל השרותים המרכזיים.

... לעגלות היו גלגלי עץ וקרש של 40 ס"מ בתוך מסגרת. כשהיו מובילים זבל, שמו קרשים כפולים, כי המשא היה קל מדי. כשנגמר רוב הזבל (בעגלה האחרונה), אבי שם רק שני קרשים שהספיקו לכמות הזו. הוא לא שם את הקרשים העליונים. אפרים כהן בא והתנפל עליו: "מה פתאום רק קרש אחד? זבל מובילים עם שני קרשים!" אבי "החזיר" לו כפליים ש"לא ילמד אותו איך מובילים..."

... לפקידים האלה היה כוח וכשהחלה העליה כהן רצה להעביר את אבי לגבעת עדה. אבי אל הסכים והתעקש, והתחיל ריב. כשאפרים כהן עזב, העבירו את אבי לבית הזה. כשהגרילו את המגרשים, היינו אמורים לקבל את הבית שבו גר היום זוהר כהן. אבל בגלל מה שקרה כהן סידר שלא יעלו אותנו, ובמקומנו קיבל את המגרש פרידמן. ... יחידת משק היתה 100 דונם ומתוכם 10 דונם היו להשקיה. היתה תעלת בטון ראשית (בערך ברוחב של 0.5 מ' ובעומק של 70 ס"מ). לחלקות היו יוצאות תעלות צרות יותר, והיו סכרים מברזל. על-ידי סיבוב הסכרים היו מתרוממים וסוגרים כמות מהמים. היה תור של חקלאים שנרשמו בוועד החקלאי.

האדמות שימשו ברובן לגידול ירק לרפתות. חלק מהן היה לגידול ירקות לחצרוכת עצמית וגם קצת למכירה בסביבה. בשאר האדמות החוליות נטעו פרדסים (בסוף שנות העשרים). נטעו ואשכוליות, מעט לימונים. לפני כן היו כרמים שלא היו מוצלחים, כי היה חול ולא היו מים. 4 דונם היה שטח יער, אקליפטוס. שאר המשק היה פלחה. בחורף גידלו חיטה, שעורה או בקיה עם שיבולת (לחציר) ובקיץ גידלו קרב - גידול שעובד ונחרש ורטיבותו נשמרה: תירס, דורה...

כדי לשמור על רטיבות האדמה היה צורך להרוש כל הזמן. חוץ מזה, היו גידולי מקשה (אבטיחים ומילונים) שנתנו כביכול כוח לאדמה להתחיל שוב גידולי תורף.

- מתי זרעו את התבואה הרגילה?
- בנובמבר. את גידולי הקרב זרעו בסוף מארס-אפריל. בחורף היו חורשים בסכין אחד והאדמה עמדה כך כל החורף. אם היתה מתייבשת בין הגשמים - קילטרנו אותה, ולקראת האביב - חורשים, מקלטרים וזורעים את גידולי הקיץ. אחר כך חורשים כל הזמן.
- בתקופה מאוחרת יותר התחילו לטעת כרמים. אנחנו היינו בין הראשונים. ב-1937/38 הבאנו מאלג'יר שתילים מורכבים. הראשונים לטעת כרמים היו פייקוביץ', שצמן ואנחנו.
- אילו מינים היו?
- היו לנו קרניין ואליקנט. קיבלנו שתילים של מדלן, פנינת שבה ומוסקט טמבורג.
- אחרי מלחמת העולם ענף הכרמים התפשט. חוץ מזה היו רפתות לפרות ערביות. בכל חצר היו פרות. לנו היו 22 פרות. בכל בוקר הרועה הערבי היה יוצא עם הפרות, וכשחזר אתן בערב עברו ברחוב ונל פרה נכנסה לחצר שלה. כשחזרו חלבנו אותן. אבי חלב אותן ובגיל חשע גם אני התחלתי לחלוב. כל פרה היתה נותנת 3-4 ליטר חלב. היינו חולבים אותן גם בבוקר, אם הספקנו. לקליפורנים היו מלכתחילה רפתות מודרניות עם "ראשים גזעיים". כשההולנדים עלו, העבירו עם פיק"א פרות גזעיות והביאו את הרפת המודרנית הראשונה בארץ. הם לא הלכו למרעה, אבל היתה להם בעיה עם מכירת החלב שתמיד החמיץ, כי בקיץ לא הספיקו להעבירו (היו מעבירים אותו לירושלים ברכבת ובדרך החמיץ). לכן חיסלו את הרפת.
- אחר כך השכירו את המקום לעולים (בשנות השלושים).
- היו לולים?
- בחצר היה לול. בערב הייתי מחפש ביצים בכל החצר. היו גם ברווזים ופרדות. לנו היתה גם סוסה ו-3-4 חמורים. סוס נחשב אז

די לוקסוס – לא לכולם היה. אבי קיבל את הסוסה במקום כסף בתמורה לעבודה שעשה.

בשבת בבוקר נעלנו את השערים ושחררנו את החיות, שרצו חופשי. כמו כן היו לנו יונים.